

BUITEN

7^E JAARGANG N^O. 14.

ZATERDAG 5 APRIL 1913.

Foto C. Steenbergh.

VOET VAN DEN PREEKSTOEL IN DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN APRIL, DOOR A. A. N.	BLZ. 160
BEATRICE, OF ROME IN 1513, NAGELATEN TOONEELSTUK IN 4 BEDRIJVEN, VAN J. WINKLER PRINS, (7).	160
VOGELS, (GEDICHT), DOOR JOANNES REDDINGIUS.	161
DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE, DOOR S. H., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 159, 162—164
SLAKKEN VANGEN, DOOR E. TH. W.	BLZ. 164
GRONDERIGE VISCH, DOOR G.	164
DE KASTANJEBOOM, DOOR J. G. MUIJEN, GEÏLL. BLZ. 165—166	
BLOEMENVERVOER IN KOELRUIMTE, DOOR G.	BLZ. 166
ABAZZIA, DOOR V. D. M., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 166—167
EEN REIS-HERINNERING, DOOR FRANS HULLEMAN	BLZ. 168
DE CHINEESCHE PRIMULA, DOOR E. TH. W., GEÏLL. BLZ. 168—170	
BATAVIASCH VUCHTEN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 170

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten.” Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's. Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

De Sterrenhemel in April.

HET volgende overzicht geeft den stand der Sterrenbeelden in den vóóravond (omstreeks 9 uur):
Zenith: Groote Beer, Draak;
Noorden: Andromeda, kleine Beer, Cassiopeia, Cepheus, Draak, Hagedis, Zwaan;

Noordoosten: Lier;

Oosten: Boötes, Hercules, Jachthonden, Kroon, Ophiuchus, Slang, Weegschaal;

Zuidoosten: Maagd;

Zuiden: Schip Argo, Beker, Hoofdhaar van Berenice, Kreeft, groote en kleine Leeuw, Raaf, Sextant, Waterslang;

Zuidwesten: Groote en kleine Hond;

Westen: Eenhoorn, Lynx, Orion, Stier, Tweelingen, Wagenman;

Noordwesten: Driehoek, Giraffe, Perseus.

De Melkweg is vóór middernacht nauwelijks zichtbaar. Te 9 uur loopt hij van het Zuidwesten naar het Noordoosten en staat in het Noordwesten 30° hoog.

Er zijn deze maand nog drie *Algol minima* waarneembaar, nl. den 6^{en} te 10 uur, den 9^{en} te 7 uur en den 29^{en} te 8 uur. Maar de omstandigheden zijn vrij ongunstig: het seizoen loopt voor het sterrenbeeld Perseus, waartoe de ster Algol behoort, op zijn einde.

Het Zodiakaallicht kan waarschijnlijk in de eerste dagen der maand nog wel gezien worden.

De *Gegenschein* staat in het sterrenbeeld Maagd bij de ster Spica. Dit zwakke schijnsel, altijd uiterst moeilijk waarneembaar, komt nu aan den Zuidelijken hemel te staan, en zou alleen op buitengewoon heldere — en natuurlijke maanvrije — nachten gezien kunnen worden.

De Nieuwe Maan zal den 6^{en} April de zon gedeeltelijk verduisteren; het verschijnsel kan aan de Noordpool, in het Noordwesten van Noord-Amerika, in het Noordoosten van Siberië en op een gedeelte van den Atlantischen Oceaan waargenomen worden.

De tijdsvereffening neemt deze maand nog af: den 1^{en} April is de zon 4 minuten bij de klok vóór, den 1^{en} Mei 3 minuten achter. Den 15^{en} wijst een zonnwijzer den juisten middelbaren tijd aan.

Omstreeks den 20^{en} April zijn gewoonlijk de vallende sterren in den nacht vrij talrijk. Naar hun straalpunt in het sterrenbeeld Lier heeten zij *Lyriden*; zij moeten eens deel uitgemaakt hebben van een heldere komeet, verschenen in 1861. De laatste jaren zijn er weinig *Lyriden* waargenomen, en dit jaar zal de maan, die 20 April juist vol is, alleen permitteeren de enkele zeer heldere vallende sterren te zien, die in den zwerm mochten voorkomen.

Mercurius is in het eind der maand morgenster. Ofschoon de Westelijke elongatie ditmaal niet minder dan 27° bedraagt,

betwijfel ik het toch, of men de planeet in de morgenschemering zal kunnen vinden; daarvoor is de herfst meer de aangewezen tijd. Als avondster zullen velen *Mercurius* in de eerste helft van Maart gezien hebben: mij gelukte dit den 12^{en} gemakkelijk en vooral den 15^{en}, toen te Utrecht de hemel tot laag boven den horizon zeer helder was.

Venus blijft tot half April aan den avondhemel prijken, maar dan is het met de luisterrijke avondster weer voor anderhalf jaar gedaan. Zij nadert de zon, gaat er 25 April op 5 graden afstand boven langs en is in Mei morgenster. Voor de bezitters van kijkers is dit juist de belangwekkendste tijd voor de waarneming van *Venus*. De schijf is nu zeer groot: haar middellijn meet 1^{en} April 48" en den 25^{en} zelfs 59". Het is omstreeks den tijd der benedenconjunctie altijd interessant, den van dag tot dag veranderenden stand van den smallen sikkel na te gaan.

Mars is onzichtbaar.

Jupiter komt langzamerhand in zicht. In den nacht is deze planeet in het sterrenbeeld Schutter te zien: half April komt ze al te half twee op.

Saturnus verdwijnt daarentegen met het sterrenbeeld Stier in de avondschemering, en gaat den 15^{en} dezer maand al vóór 10 uur onder.

A. A. N.

BEATRICE, OF ROME IN 1513.

Opvoeringsrecht voorbehouden.

Nagelaten Tooneelstuk in 4 Bedrijven van J. WINKLER PRINS.

TWEDE BEDRIJF.

(7)

TIENDE TOONEEL.

Piëtro, Kamerdienaars, Carabiniers, Vreemden.

ISTE KAM.: Hoe komen die vreemden hier in het Vatikaan? De Paus heeft dergelijk bezoek streng verboden.

PIËTRO: Ik weet het niet.

2DE KAM.: O, wat 'n ramp, wat 'n ramp!

ISTE: Hoe nu?

2DE: De vreemden zijn in de Signatura geweest. Nauwelijks had ik de gezanten uitgelaten en kwam ik terug of ze waren er; toen ze mij zagen gingen ze terstond. Maar nu de ramp. Er is gekrabbt aan de schilderijen, aan de fresco's. Hier-en-daar zijn ze totaal bedorven. Vooral la Disputa. Angelo zegt, je neef, dat hij gezien heeft door de reet van de deur, in de korridor, dat de jongste het deed met 'n scherp mesje: om te onderzoeken stellig of de schilderij in de kalk zat of er op of hoe ook. Wat moeten we doen, wat doen?

ISTE: De Heilige Vader mag niets merken.

2DE: 't Best is Rafaël te laten roepen.

PIËTRO: Die was pas hier; maar buiten zich-zelf.

ISTE: Waarom?

PIËTRO: Om 'n vrouw.

2DE: O!

ISTE: Dan luid ik de bel; want ontsnappen mogen ze niet. Ze doen meer kwaad. (Luidt de bel, carabinieri).

2DE: Twee vreemden met Cicerone... gauw... vasthouden.

CARAB.: Wij grepen ze (een oogenblik later komen de vreemden tusschen de carabinieri door de loggia voorbij).

ELFDE TOONEEL.

Vorigen, Paus, later Bramante, De Bibbiëno.

PAUS: Wat was dát? Ik hoorde de bel.

PIËTRO: Niets te beteekenen Uwe Heiligheid, 'n binnenbrandje in een keuken. Is reeds geblusht.

PAUS: Nog niet gereed hier? Ik wil rust hebben, ik wil werken. (tot kamerdienaar:) geef me de kartons van de fresco's voor dien derden en vierden wand van de eerste zaal, die ik pas verliet. 't Hindert me, dat die twee wanden nog kaal zijn: al is de zoldering prachtig. 'k Heb er te veel naar gekeken pas en veel te weinig geluisterd.... (Kamerdienaar brengt 'n ezel voor den zedel van den Paus en zet er 'n karton op; de Paus neemt plaats en tuurt aandachtig). Geeft toch geen voldoende indruk; misschien omdat de kleuren gedeeltelijk ontbreken. Het karton is te klein; (na eenig nadenken). Hoe groot zijn de oorspronkelijke fresco's: de afmetingen van de kamerwanden, bedoel ik?

KAM.: Ongeveer vijftien voet hoog bij vijfentwintig breed, Uwe Heiligheid.

PAUS: Dat geloof ik niet, dat geloof ik niet. Ga terstond meten; anders doe ik het. (In zich-zelf sprekende). En waarom heeft Rafaël nu als symbolen vier vrouwelijke figuren genomen? Telkens als ik naar de zoldering zie, treft het mij, doe ik mij die vraag. De Poëzie... ik erken er 'n grandeur in, er is bezieling in. Maar zijn het niet veel meer mannen dan vrouwen geweest, die de dichtkunst beoefenden? Beoefenden... is dat wel 'n goed woord? En waarom die figuren alle in 'n cirkel gevat? Is dat 'n herinnering aan het rotallo van Leonardo, aan het schild van Pallas Athene of aan den kringloop van al het geboren worden en ster-ven, het komen en gaan?

KAM.: Het komt uit, Uwe Heiligheid.

PAUS (voor zich): En dan de Jurisprudentie door 'n vrouw als symbool... Dat is me toch eigenlijk te kras. Waarom 'n vrouw? En waarom hier ook al weer 'n cirkel?

KAM.: Het komt uit, Uwe Heiligheid.

PAUS: Komt het uit? Goed. Ga zien waarop de vrouw lijkt, ik bedoel het gezicht van het figuur, dat de Jurisprudentie symbo-

liseert en deel me nauwkeurig mee wat je opgemerkt hebt.

KAM.: Hemelsche goedheid (*luid*). Het is te donker om nauwkeurig te kunnen onderscheiden, Uwe Heiligheid.

PAUS: Het is niet te donker... terstond! (*Kamerdienaar weg*). Ja, de Philosophie... daar kan ik vrede mee hebben; ik bedoel met de symbolisatie. Want dat is kringloopachtig vrouwelijk gepraat. Maar de Theologie... Het is bijna 'n belediging hier 'n zenuwzwak, mondgauw, her-en-der te slingeren schepsel voor te nemen. Ik begrijp niet, hoe ik het ontwerp indertijd goed kon vinden.

KAM.: Uwe Heiligheid, het is mij niet mogelijk op mijn leeftijd met mijn zwakke oogen iets scherp te onderscheiden. Ik heb de figuren altijd bewonderd als vol gratie en bevallig van zwier, hemelsch schoon, bijna niet van de aarde; en nooit dacht ik er aan, als ik mij zoo opgetogen voelde, aanmerkingen te maken. Uwe Heiligheid vergeve mij de vrijmoedigheid; maar ik waag mij hier niet aan kritiek.

PAUS: Ga de Poëzie nauwkeurig bekijken en zeg mij waarop het mooie vrouwengelaat gelijkt.

KAM.: Ik ben dood moe (*gaat heen*).

PAUS: Maar ik begrijp wel waarom Rafaël zoo talmt met de beneden-schildering. Laat ik het karton nog 's bekijken. Ja, de ontwerp-schets is heidensch, door-en-door heidensch en dat zal mij op den duur hinderen, dunkt mij. Daar hebben we vooreerst den Parnassus met Apollo en de Muzen er boven-op. Dan aan één kant de epische en tragische dichters Homerus, Vergilius, Dante. Er onder de lyrische poëten Petrarca, Sapho, Comina, Pindarus, Horatius. Alles was bevallig en aangenaam, maar weinig Christelijk. En daarom treuzelt hij met de Philosophie, want dit ontwerp is n.l. even heidensch: tenminste het bovendeel: de Atheensche School. En dan Plato, die ópwijst en Aristoteles naar omlaag, terwijl Socrates oreert. 't Benedenste bevalt mij 't best. Daar hebben we de kunsten en de wetenschappen, Pythagoras en Archimedes, Zoroaster en Ptolomaeus, den geograaf, Diogenes apart. En voor de schilderkunst het portret van Perugino en Rafäel zelf bescheiden er achter. En voor Archimedes nam hij den kop van Bramante, zijn oom. Dit is wel mooi. Er zijn wel vijftig figuren, als ik me niet vergis.

KAMERDIENAAR: Zal ik Uwe Heiligheid inlichten?

PAUS: Maar waarom vergat hij mij? Waarom? Had hij mij niet in *La Disputa* kunnen aanbrengen? Als apostel, patriarch of heilige, zooals hij het Savonarola deed? Ik kon en wilde het niet zeggen toen. Maar in den tweeden salon zal ik er bij zijn. Hier-voor zorgde ik.

KAMERDIENAAR: Uwe Heiligheid....

PAUS: Hé.

KAMERDIENAAR: Ik heb ze laten lichten en 'n trap geplaatst en van nabij gezien....

PAUS: En toen zag je niets.

KAM.: Toen heb ik duidelijk gezien, dat het gezicht lijkt op dat van het portret, dat ieder zoo mooi vindt en la Fornarina wordt genoemd.

PAUS: Juist op Beatrice Pio, de improvisatrice, die zoo belezen is in Plato en de Sacra Signatura verwaarloost. Dat was ook mijn opmerking; ga. (*Kam. af*). Zou het nu niet te laat zijn om der plichten invloed te keeren? Als ik dát deed, is het dan niet of ik er aan mee doe? Ben ik niet te toegevend geweest, te meegaand voor mijn groote artiesten? Maar er zijn andere voorstellingen, die er tegenover staan en die me troosten. Daar is de groep van de Heliodorus voor de tweede Camera. Dat schoonvegen van den tempel van al dat gespuis. Verrukkelijk! En wat ziet die hemelsche krijger op zijn paard er goddelijk boos uit; en wat ligt die Heliodorus armzalig op den grond met zijn potje gom onder de hoeven van het prachtige dier! Dit is kunst, echte kunst, hooge kunst. Een hulde aan de kerk, een hulde aan mij. Want zoo heb ik al de vijanden verdreven van mijn heiligen grond, van ons heerlijk Italië, van ons zonnige land. Maar nu.... ja nu (*beschouwt nog eenigen tijd het karton, verzinkt dan diep in gepeins*).

KAM.: Daar is Bramante, Uwe Heiligheid.

PAUS: Ja, Lodewijk de twaalfde hij doet kwaad. Hij is 'n boer, 'n pummel. Hij is zwak van hoofd, slecht van kerk. Toen hij nog kroonprins was, verried hij zijn koning. Zijn vrouw, 'n heilige, martelde hij dood. Zijn tweede, een heks, 'n heerschzuchtig schepsel, kneedt hem als was. Rooven, branden, moorden, dat doet hij het liefst; en met 'n idioten lach kijkt hij het aan, als er overal ellende is....

KAM.: Bramante, Uwe Heiligheid.

PAUS: Breng hem hier. (*tot Bramante*) Komt Michele, komt hij van avond?

BR.: Hij knikte; maar liet er zich verder niet over uit.

PAUS: Dan komt hij.

BR.: Hij is 'n stijfkop.... termines a....

PAUS: Ha, dat is waar: m'n komedie, m'n opfrissching. Dat tooneel in Bologne, waar je op zinspeelt, wil ik nog eens doorleven.

BRAMANTE: Wat bedoelt Uwe Heiligheid?

PAUS: Dat zal ik je vertellen. Roep de Bibbiëna (*kam. af*).

BIBB.: Uwe Heiligheid....

PAUS: Bernardo, jij stelt Michele voor en Bramante den dommen bisschop; en dan verbeelden we ons, dat we in Bologne zijn, in m'n werkkamer en dat Michele komt uit Florence na drie maanden onderhandelen. Vlug; ik moet dat weer genieten,

die emotie. (*Bramante en de Bibbiëna halen de schouders op en zien elkaar aan*).

DE BIBB.: Als ik Michele nauwkeurig moet voorstellen, ook zijn physionomie, dan brengt mij dat wel wat in verlegenheid....

PAUS: Doe of je verkouden bent, gebruik je zakdoek om te maskeeren. Maar neen. Dat zou m'n grooten kunstenaar onwaardig zijn. Niet zulke bedriegerijtjes: 't is buiten zijn karakter. En denk jelui erom.... z'n karakter, dat wil ik zien in de eerste plaats. Je neus.... daarna zal ik niet kijken.

DE BIBB.: Als Uwe Heiligheid het goed vindt.... (*beiden verwijderen zich*).

PAUS: Hoort eens.... eigenlijk moet jullie van kleding verwisselen.

BIBB.: Is het dan niet beter van rol te verwisselen? Want de Bramante zal 'n betere Michele zijn dan ik.

PAUS: Neen, ik wil het zóó. En nu achter de schermen, marsch. Als ik tik, komen jullie. En laat me niet te vaak corrigeren. Speel je rol goed.

BRAMANTE: Zoo goed mogelijk (*beiden verwijderen zich*).

PAUS (*neemt 'n achtelooze, onverschillige houding aan*): En nu Michele! (*tikt met z'n staf. De Bibbiëna verschijnt in afwachting houding, achter hem Bramante. De Paus staart de Bibbiëna 'n tijdlang strak aan*). Eindelijk gehoorzaamd.... eindelijk gekomen. Dat heeft moeite gekost! (*tot De Bibbiëna*) Neen, niet als 'n boetedoener; recht-op als je blijft (*De Bibbiëna neemt de houding aan van 'n militair*). Na zoo iets verschijnen voor mijn aangezicht?.... Vrees je niet voor m'n pauselijke drift?.... ze kon 's inslaan als 'n bliksem in je kop, om je onverzettelikhed wat kneedbarer te maken, je stugge stierigheid wat meegaander.

DE BIBBIËNA: Zeker niet.

PAUS (*driftig*): Bernardo, pas op. Dat zou Michele nooit gezegd hebben. Hij zei eenvoudig: Heilige Vader, hoe zou ik durven vermoeden dat Uwe Heiligheid niet kan missen de hulp van mijn weinigheid. (*De Bibbiëna herhaalt de woorden*).

PAUS (*op anderen toon*): Durven.... ha, ha!.... durven.... en dan vermoeden.... hoe langer hoe mooier.... vermoeden! En dan.... missen.... Maar man, op je geweten af de vraag.... ben ik soms beeldhouwer of ben jij het?

DE BIBB.: Ik, Uwe Heiligheid.

PAUS (*verontwaardigd*): Bernardo, hoe zou Michele zoo iets kunnen antwoorden? 't Is totaal buiten zijn karakter. Hij zei..

DE BIBB.: Dat weet u wel, Uwe Heiligheid.

PAUS: Mis.... hij antwoordde.... in het geheel niet. Hij bleef zwijgen. En toen vroeg ik hem: Ben je soms bang voor me? En wat antwoordde Michele toen?

DE BIBB.: U hebt het dikwijls verteld, maar ik vergat het. Hij antwoordde: waarlijk niet?

PAUS (*met verheffing van stem*): Daar heb je 't weer. Totaal buiten het karakter van m'n grooten artiest.... geen flauw begrip er van. Hij antwoordde: ik vrees u en vereer u; maar de waarheid eer ik ook. (*Bibb. herhaalt de woorden*).

PAUS: Zoo.... zoo.... je vreest me.... kom! Misschien 't tegenovergestelde.... maar 't zij zoo.... goed. We hebben nog meer af te praten. Hoe kwam het in 's hemels naam op in je stijfkoppigheid om weg te loopen uit Rome op 'n oogenblik als ik je onmogelijk missen kon? Dat wist je ook wel, jij.... dat wist je wel!

DE BIBB.: (*tegen Bramante*): Fluister me in.

BRAM.: Zeg: ik dacht in Florence beter betaalde arbeid te krijgen. (*De Bibb. herhaalt*).

PAUS (*verontwaardigd*): Dat ontbreekt er nog maar aan.... 'n insinuatie, 'n schaamteloze insinuatie aan 't adres van mijn meest belangeloozen artiest! Bernardo pas op. (*De Bibb. ziet verlegen Bramante aan, deze lacht*). Och, och, geen greintje idee van 't karakter van m'n Buonarrotti. Neen, trotsch sprak hij, en hij deed het goed, hij deed het majestueus en eerbiedig.... trotsch sprak hij: Terwijl ik druk bezig was, Uwe Heiligheid aan de fresco's in de Sixtina, vond ik tijd voor het Mozes-ontwerp, zooals Uwe Heiligheid verlangde. Uwe goedkeuring droeg het weg. Uwe Heiligheid scheen het goed te vinden. (*De Bibb. herhaalt de woorden*). (Wordt vervolgd).

VOGELS.

Gij, ongeziene merels, meezen, vinken,
wier zang ik hoor als een gelukkig man,
die, door het lied verbrekend droefheid's ban,
ôp-leeft in vreugd, die doet zijn oogen blinken....

Hoe heerlijk, dat gij laat uw klanken klinken,
in de vallei, waar 't water stroomen kan,
ontelbre beekjes, klatrend nu en dan,
als golfjes bij een stroomval rhythmisch zinken.

Minnaar van vogels en van vlugge beken,
ben ik, die in de stilt te luistren zit
naar 't wonderbaar en veelvuldig spreken,

Harmonisch-een. Hoe schoon, hoe schoon is dit,
al kwam mij veel, al is mij veel geweken,
luistrend te leven is mijn heerlijkst wit.

JOANNES REDDINGIUS.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE PREEKSTOEL MET TRAP IN DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE.

DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE.

TOT de monumentale gebouwen te Zwolle die reeds bij een vluchtig bezoek van deze stad de opmerkzaamheid trekken, behoort ongetwijfeld de Groote of St. Michaëlskerk. Onder de vele kerkgebouwen, die de hoofdstad van Overijssel rijk is, neemt deze kerk — hoewel zonder toren — dan ook een eerste plaats in. De herinnering aan den naam St. Michaëlskerk worst levendig gehouden door het beeld van St. Michaël den draak overwinnende, geplaatst op den top van het spitse dak, dat den hoofdingang dekt.

Over het juiste stichtingsjaar bestaat een klein verschil van meening. Sommigen beweren dat men in het jaar 1407 begonnen is te bouwen, anderen daarentegen dat men met den bouw reeds in 1406 een aanvang gemaakt heeft.

Het volgende vers was in een der torenstenen gegraveerd:

O MICHAËL sancte tVrres aLtae decorant te.

In se conclusum versus turris tenet ortum.

O Heilige Michaël, hooge torens verheerlijken U.

Het vers houdt het begin (-jaar) van den toren in zich verrat.

Wanneer men de romeinsche cijfers in den bovensten regel optelt, verkrijgt men het getal 1406. Zij echter, die de meening toegedaan zijn, dat de stichting in het jaar 1407 valt, lezen in plaats van de woorden tVrres aLtae: tVrrIs aLta. Door deze verandering van turris in turris winnen zij één jaar. Hoe dit ook zij, vast staat dat 't stichtingsjaar gelegen is in de tweede helft van het eerste decennium der 15de eeuw.

In 1438 werd de bouw voltooid en de kerk gewijd aan St. Michaël.

Niettegenstaande zij in sommige opzichten gothische bouwvormen te zien geeft, wijkt zij in hoofdzaak van het gothische kerktype af, daar zij in plaats van één hoofdbeuk met de lagere zijbeuken, drie evenhooge beuken heeft en twee rijen pilaren het gewelf helpen steunen. Het is dus een zoogenaamde „hallenkerk”. In 1580 (in dit jaar hebben de beeldenstormers er in huisgehouden) kwam de kerk aan de Hervormden, wien zij met uitzondering der jaren 1672—1673 tot op heden bleef toebehooren. Ze behoort tot een der oudste gebouwen van Zwolle.

Gedurende den loop der eeuwen hebben talrijke ongevallen het gebouw getroffen. 卐

In 1446, zoo vertelt van Hattum („Beschrijvinge van Zwolle”) „viel de blixem, even na de misse, terwijl de menschen nog in „de kerk waren, op de kerk en sloeg de berden of planken uit „de vensters, synde hierdoor veroorzaakt een ongemeene schrik, egter geen andere schade”.

Nog erger geschiedde in 1548.

„Op den 5den dach Mey, des morgens omtrent drie ende vier „uuren, is van den donder ende blixem de spitse van St. Michaëls- „toren ende alle het leyendak van de geheele kerke afgebrand”.

Bovendien vond van Hattum vermeld in de aantekeningen van „seker tijdgenotig Heer” dat „de torenspits in 1609 door de blixem voor de derde maal wierdt getroffen”. In het verhaal van dien Heer over dit ongeval lezen we onder meer, dat de klokken en de haan naar beneden vielen. In 1682 begon men te vreezen dat de geheele toren zou omvallen, en aldus geschiedde ook: alleen de zuidelijke muur bleef staan, iets dat „om de bysondere hoogte so veel schrik en vrese, als verwondering” baarde. „Een „groot getal van stadsinwoonders bijeen vergaderd synde, en „meenende d'ongelukken welke uit een aanstaande val volgen „moesten, te verhoeden, sloegen een touw om deze overblijfselen „des torens, en trokken alwat ze vermogten: dog desen arbeid, „met weinig beleid ondernomen, had ook geen anderen uitslag, „dan dat 't touw brekende, (helaas) sy allen terneder vielen: „en dat de zuidmuur des gebouws, in hun weerwille in wesen „bleef. Een felle wind op den 30sten December losgebarsten, „benam die torentrekkers al die moeite, en stortede sig met „een diergelijke kracht op deze laatste overblijfsels des torens „uit, dat se binnen korten tijd omvergewaaid syn”.

Sindsdien is de toren niet weder opgebouwd.

Hoewel dus een toren missende, is het kerkgebouw zeer indrukwekkend, waartoe niet weinig bijdraagt het feit dat 't aan twee zijden door een ruim plein wordt omgeven. Jammer is 't dat de voorkant der kerk aan de Groote Markt ontsierd wordt door een drietal kleine gebouwen, waarvan één, de hoofdwacht genaamd, den „Vigilate et Orate 1614”. (Waakt en Bidt).

Naar van Hattum vermeldt, werden daarvoor ten uitvoer gebracht de doods vonnissen door „de Heeren van de magistraat

„geweesen in tegenwoordigheid van twee „Heeren Schepenen, nevens een Secre- „taris, die alsdan boven uit de drie „vensters liggen.”

Het gebouw aan de andere zijde van den hoofdingang is van lateren datum en bevat catechiseerkamers. Het derde gebouw is een gewoon huis. Later we er alleen van zeggen dat, zoo 't al ergens zou mogen staan, het dáár waar het nu staat, allermint op zijn plaats is.

De achterzijde der kerk maakt meer indruk, voornamelijk door den eenvoudigen stijl.

Hoewel het gebouw indrukwekkend is, zal men echter toch moeten toegeven dat Gerrit van der Horst in zijn, anno 1720, uitgekomen heldendicht „Overijsels oog” iet of wat overdrijft, wanneer hij, Praxiteles aanroepende, zegt:

„Zo gij nog leefde in onze dagen,
„Gij zoudt met Polycleet uw kunst en tijd beklagen:

„Gij steekt, na 't schijnt, zelfs 't hoofd beduizeld uit de zerk

„En marm're koets, daar gij Michiels doorlugte kerk,

„Dat heerlijk kunstwerk, fier op steevige kolommen

„En zware boogen, voor uw oogen nog ziet brommen.

„En gaat dit puikstuk uw verwagting ver te hoog;

„Ziet weër een ander, 'k meen het Preekjuweel in 't oog.”

Dit „Preekjuweel”, waarmede de kansel wordt bedoeld, is met zeer kunstig snijwerk voorzien en kan tot een der mooisten van het land gerekend worden. Buitengewoon kunstig is op de leuning der trap een touw uitgesneden, eindigende in een knoop; het geheel is de bezichtiging overwaard. Adam Straets van Weilburg in Nassau heeft dit kunstwerk vervaardigd in de jaren 1617—'22.

Den vervaardiger zijn blijkbaar op- en aanmerkingen niet gespaard. De volgende twee versjes, op den preekstoel vermeld, wettigen dit vermoeden.

Nu segget doch my
Wie kan oock maken
Dat het elck te dank sy
Men salt prysen of laken.

Alsoo kan ment niet maken
Onverstand komt int perck.
Maar verstant kant wel smaken
Prijst een goet werck.

Om den preekstoel is een mooi, solied doophek geplaatst.

Ook het orgel is beroemd en aan den onderkant met prachtig snijwerk voorzien. Van der Horst zegt hiervan:

„Een blijde windtoon, die elk mensch het hart verheugt,

„Na Davids luit gesnaard, zal haast onze ooren streelen,

„Wanneer het orgel, met zeer schoone kapiteelen,

„Festoen en Beeldwerk, na den eisch der kunst volmaakt.

„Uit duizend monden van geluid, eens gaande raakt” enz.

Het werd in dienst gesteld anno 1724 en was voor een groot deel geschenk van de heeren Hueten, wier wapen met de vermelding van hun gift, onder tegen het orgel is aangebracht. Gedurende de jaren 1883—'85 hebben herstellingen plaats gevonden.

De steenen wenteltrap (86 treden) naar boven voerende en in het midden geheel open, is door de kunstige constructie merkwaardig.

Onder het orgel voert, tusschen de twee pilaren die het steunen, een steenen trap naar de consistoriekamer. Deze dagteekent uit het laatst der 17de eeuw. Vroeger stond hier de toren. De kamer is zeshoekig. Voor de schoorsteen bevindt zich een schilderstuk uit het jaar 1691, voorstellende de vijf toenmalige predikanten, vermoedelijk met den koster.

Uitwendig werd de kerk gerestaureerd van 1882—'94. Inwendig van 1895—'97. De kerkelijke gemeente alleen heeft meer dan een ton hiervoor opgebracht; evenwel niet altijd zonder protest. (Over deze restauratie kan men het een en ander vinden in: W. A. Elberts. Histo-

Foto C. Steenbergh.

DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE.

rische Wandelingen in en om Zwolle. Tweede druk blz. 77 s.s.q.q.).

Een prachtig hek, gemaakt in het laatst der 16de eeuw, scheidt het koor en het schip der kerk van elkander.

Op de drie eikenhouten paneelen zijn de Tien Geboden en het Gebed des Heeren geschilderd.

Vlak bij dit hek, tegen den muur aan de Groote Markt-zijde, bevindt zich de antieke klok, nu van een modern uurwerk voorzien. Deze diende eertijds om den predikant te waarschuwen, dat het tijd was om te eindigen. Preekte hij te lang, dan kreeg hij een ducaton boete. Deze boete is sedert 1806 afgeschaft.

Ook vindt men in den kerkmuur nog een mooi bewerkten steen, vermoedelijk vroeger een grafsteen, waarop het jaartal 1584. Tevens vereeuwigd een gedenksteen, in den noordelijken kerkmuur ingemetseld, de namen van hen, die zich voor de kerkrestauratie verdienstelijk hebben gemaakt.

Sierlijke kronen dienen voor de verlichting.

Aan de buitenzijde van het gebouw, tegenover de Sassenstraat, is in den muur een steen gemetseld, waarover in den loop der tijden reeds heel wat gedebatteerd is, maar waarvan niemand weet wat eigenlijk de voorstelling is.

Het gaat hierbij over de vraag welke personen er op worden voorgesteld en welke woorden er op geschreven staan. Volgens de overlevering is de man, die de kerk gebouwd heeft, er op af-

Foto C. Steenbergh.

DE GROOTE OF ST. MICHAËLSKERK TE ZWOLLE, INWENDIG.

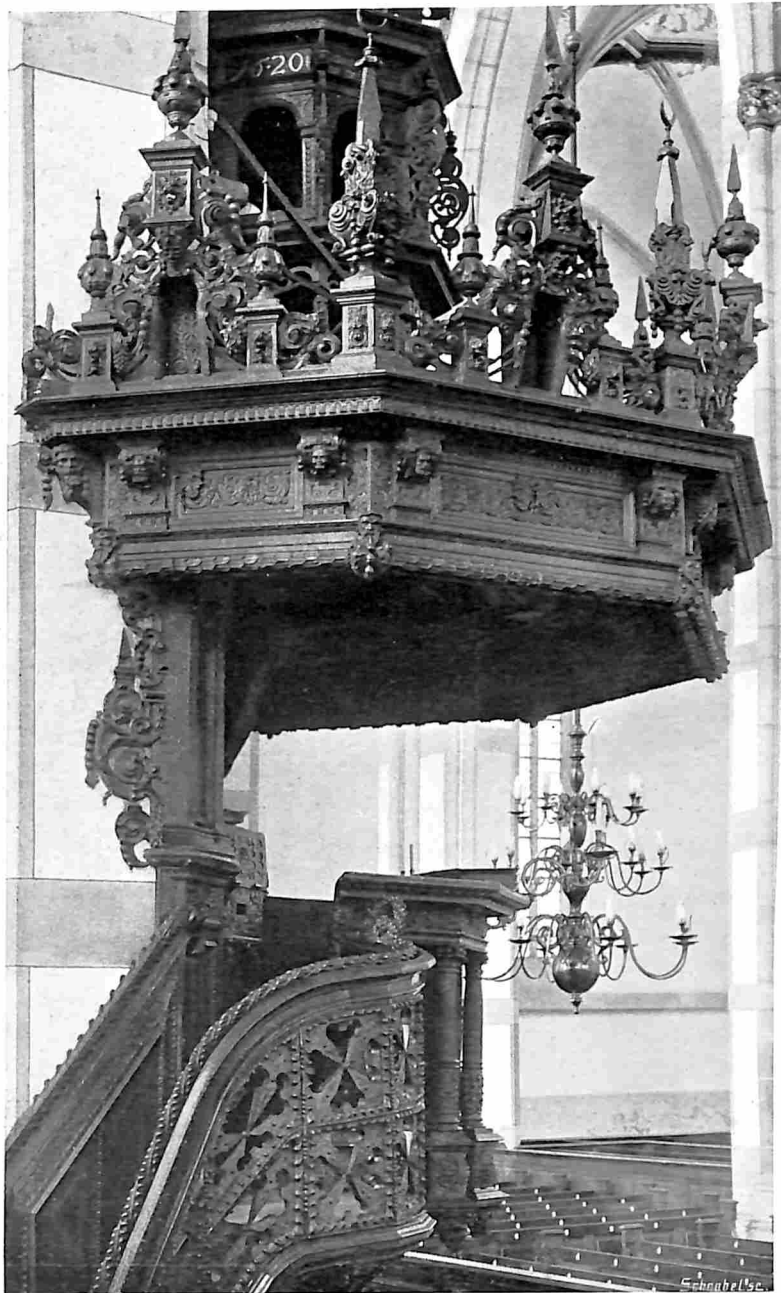

Foto C. Steenbergh.

DE PREEKSTOEL IN DE GROOTE OF ST. MICHAËLS-
KERK TE ZWOLLE, MET GEDEELTE VAN HET
KLANKBORD.

gebeeld. „Toen hij tot de hoogte gekomen was, als thans de steen „staat, had hij geen geld meer; en toen heeft hij gezworen dat „hij geen geld meer had, en, indien men hem dwong voort te „bouwen, hij met zijn drie kinderen van honger moest omko- „men”. 1) Anderen zeggen dat vader Abraham er op voorgesteld wordt en dat de drie kleinere figuren engelen verbeelden, waarvan de middelste en grootste dan Michaël zou zijn.

Hoe het ook zij, in elk geval is deze steen zeer merkwaardig, en daarom ook een dankbaar onderwerp voor geleerde vertoogen omdat, menselijker wijze gesproken, de juistheid wel nooit precies zal kunnen worden bewezen.

Booze tongen hebben wel eens beweerd, dat al het geharrewar over dezen steen sterk deed denken aan den geleerden twist, ontstaan door het ontdekken van den steen met opschrift in Cobham (Kent) door Samuel Pickwick, waarvan de heer Blotton zijn bekende nuchtere uitlegging gaf, welke uitlegging Pickwicks roem als ontdekker van een steen met een overoud, onleesbaar, onverklaarbaar opschrift, in gevaar bracht.

Havard, die in zijn „Voyages aux villes mortes du Zuiderzee” ook een beschrijving van Zwolle geeft, noemt deze kerk: un des très rares spécimens qui soient dans le pays de l'architecture et de la sculpture du onzième siècle.

Gelijk den lezer uit het bovenstaande zal gebleken zijn, is ze een bezoek overwaard.

S. H.

Overneming verboden.

1) Overijsselsche Almanak 1841.

SLAKKEN VANGEN.

HET voorjaar is daar en de tijd om allerhande bloemplanten uit te zaaien, is weer aangebroken. Tal van planten geschikt voor vakbeplanting zijn er, die telkenjare uit zaden moeten voortgekweekt worden en ieder jaar ondervindt men dan de last, dat de jonge plantjes door slakken worden vernield. Het is mij zelf overkomen, dat ik genoodzaakt was *Petunia's*, *Verbena's*, *Nicotiana's* en *Salpiglottis* drie keer te zaaien, telkens weer werden

de jonge plantjes opgevreten en van de drie zaaisels hield ik juist genoeg plantjes over om er een enkel vak mede te bezaaien. Dit duurde, totdat ik kennis nam van de mededeelingen door een Duitsch bloemist gedaan, n.l., dat de slakken bijzonder verlekend zijn op bier en men slechts enkele schoteltjes met dezen drank tusschen de plantjes behoeft te zetten om geheel van het ongedierte verschoond te blijven.

Deze Duitscher, die ook bijzonder veel last van slakken had, groef des avonds twee schoteltjes met bier tot aan den rand tusschen zijn plantjes in, den volgenden morgen vroeg ging hij eens kijken en vond niet minder dan 108 slakken, die er in verdronken waren. Hij reinigde de schoteltjes en daar het nog vroegtijdig was, zette hij ze weder neer, met het resultaat, dat hij er dien morgen nog 69 ving, zoodat hij in één nacht 177 slakken had gevangen. Den volgenden avond zette hij weder zijn schoteltjes met bier neder, doch om een proef te nemen, te midden van malsche slabladeren. Het is toch iederen bloemist bekend, dat de slakken daar bijzonder verlekend op zijn. Toen hij den volgenden morgen ging kijken, vond hij, dat de slabladeren geheel onaangetaast waren gelaten, maar in de bakjes waren niet minder dan 218 slakken. De avond daaraanvolgend zette hij zijn bakjes weer neer, maar het meerendeel van het ongedierte scheen toen opgeruimd te zijn, want hij ving dien nacht niet meer dan 75 slakken. In den tijd van 3 nachten had onze kweker dus niet minder dan 470 slakken gevangen. Sinds dien tijd had hij geen last meer van dit ongedierte.

De ondervinding heeft mij geleerd, dat dit middel inderdaad uitstekend is en veel beter helpt dan roet, asch, kalk of dergelijke middelen, waarmee men de slakken wel verjaagt, doch niet vangt, zoodat zij dan in den regel ergens anders hun vernielend werk voortzetten.

Het meerendeel der slakken, die men vangt, zijn kleine, witte z.g.n. melkslakjes; is er echter een groote slak in de buurt, dan komt die gewoonlijk ook op het bier af; huisjesslakken heb ik er zoo goed als nooit mede gevangen.

Het middel is eenvoudig, goedkoop en onschadelijk, zoodat wij het iedereen, bloemist, zoowel als warmoezier, met gerustheid durven aanbevelen.

E. Th. W.

Overneming verboden

GRONDERIGE VISCH.

WE herinneren ons nog heel goed een der grootste gebeurtenissen uit onzen hengelaartijd: de gevangen karper! 't Was wel geen reuzenvisch, doch het onverwachte gebeuren maakte het oogenblik der vangst toch zeer gewichtig. Te zitten hengelen op groote brasem met een aardappelstukje en dan opeens de bof, een karper, die wonderlijk genoeg het zwakke vischtuig bestand vindt tegen zijn gewicht en binnen onze schuit belandt.

Onze dag was goed, we roeiden dadelijk huiswaarts en nimmer waren de dichterwoorden op den thuiskeerenden hengelaar zoo waar als toen:

„Dan kust hem vrouwlief op de zongebruinde wangen,
Ten dank voor 't kostlijk maal, weer voor haar meegebracht!”

En toch — niets viel zoo bitter tegen als 't kostelijke van dat karpermaal, waarvan we hooge verwachtingen koesterden.

De visch bleek gronderig te smaken, en wat is er nu aan een gronderigen karper?

Menigeen zal diezelfde ontgoocheling doorleefd hebben, want het onderscheid in smaak tusschen visschen uit veen- of kleipolders is vaak bijzonder groot. Vijvervisschen, voor den handel bestemd, moeten vaak eerst eenige dagen worden gelegd in karen, waardoorheen stroomend water gaat, om hun grondsmaak te verliezen. Waar men over een waterleiding beschikt, kan levende baars, snoek of karper van slijkerigen grond heel geschikt van smaak verbeterd worden, door die visschen levend te houden in een kuip of teil, waarin geregelde toevoer van water stroom onderhoudt. Die beweging van het water vermeerderd er het zuurstofgehalte van, waarom het goed is de toevoerstraal liefst van groote hoogte af in het vat te doen vallen, zoodat de visch front tegen den stroom maakt. Een tiental uren in dien verschen watervloed doorgebracht, is voldoende, om de gronderigheid der visch te keer te gaan.

Een tweede middel daartoe vindt men in het zoutbad der slachte en uitgebloede visschen. Vooral flink en herhaaldelijk uitwasschen van binnen der van kieuwen en ingewanden ontdane visschen met sterke, warme pekkel, vonden we als zeer werkzaam aanbevolen.

Ook aan gekochte, doode visch is vaak nog heel veel te verbeteren. Bij witvisch kan men dadelijk de kieuwen lichten en de schoongemaakte visch zorgvuldig reinigen met een zwakke oplossing van overmangaanzure kali (een messpunt op een liter water), waarna met warm water wordt nagespoeld en vóór het zouten de visch afgedroogd wordt.

Ook op goede kwaliteit van het te gebruiken zout is te letten, daar de werkzaamheid daarvan tot smaakverbetering der visch veel toe of afdoet.

Zoo hebben de grootste Russische kaviaarfabrikanten in St. Petersburg zich voor een volle eeuw van het allerbeste zout ter wereld contractueel verzekerd, n.l. van dat hetwelk in de zoutpannen van het Baskuntschakmeer in Astrekan gewonnen wordt.

G.

DE KASTANJEBOOM.

MET de kennis der namen van onze inlandsche boomsoorten, zelfs van de meest voorkomende, is het bij het groote publiek maar zeer pover gesteld. In boschrijke streken, waar men door dagelijksche aanschouwing als 't ware met de verschillende boomvormen is opgegroeid, mag men naaldhout van loofhout kunnen onderscheiden, veel verder gaat de kennis meestal niet. Alle boomen of struiken, die in den winter groen blijven, noemt men *dennen*, terwijl die welke hun blad verliezen, slechts in hard en zacht hout worden onderscheiden. In steden, waar de bewoners veeltijds slechts in de gelegenheid zijn met die boomsoorten kennis te maken, die als wegbeplanting waarde bezitten, is als van zelve de toestand in dit opzicht nog ongunstiger. Wel worden zoo hier en daar door gemeentebesturen of particuliere vereenigingen pogingen aangewend om daarin verbeteringen aan te brengen en zien we op pleinen of in parken aan de meest in het oogvallende boomen naambordjes aangebracht, waarop de wetenschappelijke en ook de inlandsche naam vermeld staat. Of de resultaten er mee bereikt, evenredig zijn aan de moeite en kosten daaraan ten koste gelegd, mag betwijfeld worden, op meerdere plaatsen worden die naambordjes door de jeugd als een geschikt doelwit bij het steenwerpen beschouwd.

De kastanjeboom kan zich er echter op beroemen op die algemeene onbekendheid een uitzondering te maken. Schier overal en op bijna elke grondsoort wordt hij aangetroffen, gevoelt zich ook thuis en bekoort in Mei ons oog door zijn overweldigenden bloei. Dit een en ander zou waarschijnlijk niet voldoende zijn om hem bij jong en oud bekend te maken, maar de rijke bloei wordt in het najaar gevolgd door een massa vruchten en 't zijn juist deze vruchten waaraan de kastanjeboom zijn algemeene bekendheid te danken heeft.

Ofschoon de vruchten voor den mensch oneetbaar zijn, oefenen ze toch op elkeen van het jonge volkje zulk een begeerlijken invloed uit, dat elke jongen alles laat staan en niets te moeilijk vindt om ze machtig te worden. Deze jacht op de vruchten begint reeds als de vruchtjes nauwelijks de grootte van een knikker hebben bereikt en eindigt eerst dan wanneer in October de laatste vrucht afgegooid of afgevallen is.

Elke rechtgeaarde jongen wiens gemoed slechts ontvankelijk is voor

„Stuiters die te water gaan
En ballen over 't dak”,

vergeet knikers en balspel, wanneer er kans bestaat wat kastanjevruchten machtig te worden. Wee den argeloozen wandelaar, die schaduw zoekt onder den breedten kruin van een met rijpe vruchten beladen kastanjeboom, hij zal op onzachte wijze kennis maken met de vele en veelsoortige projectielen waarmede de lieve jeugd het bombardement op zoo'n boom levendig houdt. Dat de ruiten van omliggende gebouwen het eveneens moeten ontgelden, ligt voor de hand, en het is dan ook daarom, dat velen de kastanjeboom voor straatbeplanting ongeschikt achten. Er zijn zelfs plaatsen waar men bestaande prachtheplantingen heeft opgeruimd, hoofdzakelijk als argument daarvoor aanvoerende, den overlast die de omwonenden er van ondervonden. Dat zulk een middel het meest afdoende is, is duidelijk; of 't echter het juiste is, kan met recht worden betwijfeld.

Wanneer, nadat we van den bloei hebben genoten, de jonge vruchtjes verwijderd worden, is de oorzaak van al de ellende, die de vruchten in het najaar kunnen teweegbrengen geheel weggenomen. Doordat de bloemen, en dus ook de vruchten, aan trossen geplaatst zijn en deze steeds aan den buitenkant van den boom te vinden zijn, is het wegnemen van de vruchten niet zoo heel bezwaarlijk; de moeite en kosten er aan besteed wordt ruimschoots vergoed door het behoud van de boomen. Nog beter is 't, bij den aanplant van kastanjeboomen op openbare pleinen, in parken of langs straten en grachten, in 't kort overal waar het publiek toegang heeft, niet de enkelbloemige kastanje te gebruiken maar de dubbel gevuldbloemige, de z.g. dubbele kastanje. Deze wijkt bijna in geen enkel opzicht van den gewonen af; groeit even krachtig en gemakkelijk, in blad en kroonvorming is er evenmin onderscheid, slechts de bloemen wijken af, ze zijn gevuld (dubbel) en als gevolg daarvan onvruchtbaar. Ze verschijnen echter in denzelfden overloed, waardoor de boom in bloemrijkheid niet voor den gewonen behoeft onder te doen, misschien

deze in schoonheid nog overtreft. De bloemen worden echter door geen enkel vruchtje gevolgd, waardoor de bezwaren, die tegen den enkelbloemige zijn aan te voeren, geheel en al vervallen.

Eén bezwaar is er echter aan het gebruik van den gevuldbloemige verbonden, dat misschien bij groote aanplantingen gewicht in den schaal kan leggen: de prijs van jonge boomen is hooger bij den dubbele dan bij den enkele.

Doordat de gevuldbloemige geen vruchten voortbrengt, kan ook de voortplanting niet langs den natuurlijken weg (zaaien) plaats hebben en moet deze steeds kunstmatig, ongeslachtelijk (oculeeren) geschieden.

De meerdere moeite en zorgen aan deze kweekwijze verbonden en de langere duur, eer een leverbare boom gekweekt is, hebben invloed op de prijzen.

De gewone witte Kastanje, ook wel wilde, dolle of paardenkastanje genoemd, is in de wetenschap bekend onder den naam van *Aesculus Hippocastanum*, en behoort tot de familie *Hippocastaneae*. De voortteling is zeer eenvoudig, elke rijpe vrucht kan het aanzijn aan een jongen boom geven die in niets zich van den boom, die het zaad voortbracht, onderscheidt.

De roode Kastanje (*Aesculus rubicunda*) is een bastaardvorm van de gewone Kastanje en de roode Pavia. Deze boom is mede langs wegen en in parken zeer gewild; ofschoon hij flinke afmetingen kan verkrijgen, bereikt hij toch niet die hoogte en dien omvang, die we zoo dikwijls van den witten aanschouwen. In ons klimaat geeft hij slechts weinige vruchten, die bovendien kleiner en minder mooi zijn dan die van den witten. Ze zijn daardoor bij de jeugd minder in trek, waardoor de bezwaren tegen het gebruik van den witten aangevoerd, bij dezen boom grootendeels vervallen.

De gele Kastanje (*Aesculus lutea*, *Pavia lutea*) geeft slechts een enkel vruchtje en zou daarom de gewone Kastanje kunnen vervangen, ware het niet dat deze boom lang niet den wasdom verkrijgt die we van den gewonen bewonderen.

Deze beide variëteiten kunnen om verschillende redenen ook niet langs den geslachtelijken weg vermeerderd worden, ze worden geoculeerd, waarvoor de gewone witte, uit zaad verkregen, als onderstam gebezigd wordt. Doordat de wasdom van den onderstam en de variëteiten die er op geoculeerd worden, veeltijds

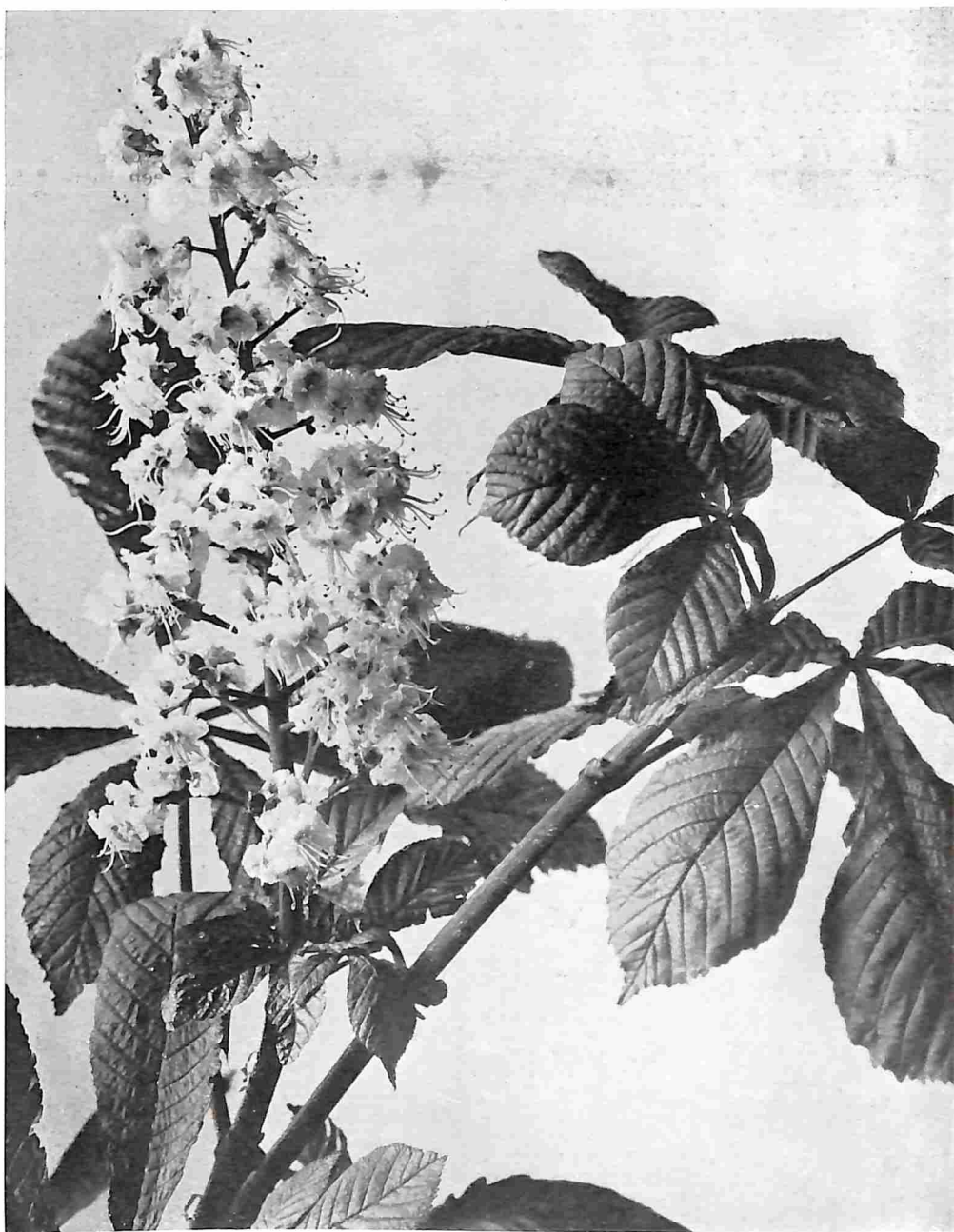

Foto R. Tepe.

EEN TAK BLOEIENDE KASTANJE.

ongelijk is, ontwikkelen beide deelen waaruit de stam bestaat zich ook ongelijk. De wildstam, dat is het gedeelte van den stam onder de plaats waar de kunstbewerking heeft plaats gehad, groeit sterker dan het gedeelte boven die plaats. Als bij een verrekijker zou bij vele het bovenstuk in het onderstuk geschoven kunnen worden.

Hier is het juist het tegenovergestelde van hetgeen we wel eens bij vruchtboomen zien; daar worden sterke groeiers op zwakgroeiende onderstammen gezet, opdat de zwakke onderlaag den groei van het geheel zou temperen om daardoor de vruchtgeving te bespoedigen. Bij laan- en sierboomen, waar krachtige ontwikkeling op den voorgrond staat, tracht men door zwakke groeiers op een sterkgroeiende onderlaag te plaatsen deze tot krachtiger ontwikkeling aan te sporen.

De vruchten van den wilden kastanje hebben in vorm en kleur zeer veel overeenkomst met die van den eetbaren kastanje (*Castanea vesca*), waardoor velen meenen, dat de eetbare kastanje een verbeterde variëteit is van den wilden. Dit is echter geenszins het geval; behalve de overeenkomst in den vorm der vruchten hebben beide boomsoorten niets met elkander gemeen, in bladform en bloeiwijze verschillen ze zeer veel, ze behooren dan ook tot zeer verschillende familiën.

Ook de dichter van den „Zigeunerknaap in het Noorden” vergiste zich toen hij bij het heimee dat die knaap naar zijn geboortegrond gevoelde, deze zijn verlangen naar den sneeuwbloei der kastanjes aan de lachende stranden van den Ebro liet uitspreken. Om van den sneeuwbloei van den kastanjeboom te kunnen genieten behoefde hij waarlijk niet naar Spanje of naar de lachende stranden van den Ebro te gaan, dusdanig genot is in Mei in ons land schier overal bij volle teugen te genieten en de eetbare kastanje, die in Spanje thuis is, bloeit....

J. C. MUIJEN.

Overneming verboden.

Bloemenvervoer in koelruimte.

STEEDS komen meerdere toepassingen voor van conservering onder lage temperatuur. Thans wendt men die ook aan om van uit de verste oorden bloemen te betrekken. Reeds zijn de daarmede genomen proeven zoo gunstig uitgevallen, dat Fransche importeurs zich voorstellen op de Europeesche bloemenmarkt in de toekomst Amerika als concurrent der Riviera te zien. Een vereeniging van Parijsche tuinlieden heeft nl. uit China een reuzenzending pioenen ontvangen, welke in ongerepte frisheid hun bestemmingsplaats bereikte, niettegenstaande de afgesneden bloemen vier maanden onderweg waren. Men zorgde daarbij met zeer lange stengels te snijden, terwijl die snijbloemen in water gezet, binnen de scheepskoelruimte werden verladen, waar de temperatuur steeds een graad onder nul was. Om de veertien dagen werd een stukje der stelen afgesneden en eens per maand het water ververscht. Zoo konden de in het laatst van Mei gesneden pioenen den zosten September nog in den besten staat aan de Parijsche markt gebracht worden. Ook proeven met andere bloemen leverden gunstige resultaten op. Toch zijn niet alle bloemen voor koud vervoer geschikt, viooltjes en rozen bv. leenen zich er niet toe; de koningin der bloemen vooral, het zomerzonnekind, verzet zich tegen zulk een koele behandeling.

ABAZZIA.

ABAZZIA wordt genoemd de hoofdplaats van de Oostenrijksche Riviera. Men weet wat Riviera in het algemeen beteekent; men weet naar deze beteekenis ook, dat er zodoende vele Riviera's zijn. Maar het woord heeft langzamerhand eene bijzondere beteekenis gekregen; beteekenis welke wel-is-waar het eerst is aangewend geworden voor de onvergelykelijk schoon geachte kuststreek

langs de Middellandsche Zee, maar beteekenis, welke tegelijkertijd is toegekend aan zoovele andere zeeboorden, die daarvoor door de journalistieke of litteraire taal in aanmerking werden gebracht. Er zijn zodoende ook aan de meer beperkte beteekenis vele Riviera's op dit oogenblik, die alle haar naam met eere dragen. Wij kennen de Fransche, welke zich uitstrekt van Marseille tot Monte Carlo; de Italiaansche, welke enerzijds van Genua tot San Remo gaat, anderzijds het heerlijke Rapallo omsluit en zich uitstrekt tot daar waar het Appenijnsche schiereiland een bocht maakt langs geheel de zee. Wij kennen de Spaansche Riviera, die het weelderige San Sebastiaan tot middenpunt heeft; de Engelsche, waar Brighton, Hastings en Folkestone in luxe wedijveren, en waar Bournemouth met de daarbij gelegen kleine plaatsjes een voortzetting vormt van wat in Engeland populair geheeten wordt de Sunny South Coast. Wij kennen de Zwitsersche Riviera met haar pracht van natuurschoon aan het meer van Genève; wij hebben zelfs gehoord van de Russische Riviera heel ver weg in het zuiden, bij Livadia. Duitschland heeft voorloopig nog geen Riviera, maar geen nood, het zal er wel een vinden, en voorloopig kan althans Zuid-Duitschland zich tevreden rekenen met de heerlijke Garda-Riviera, die in het Noorden van

dit schilderachtige meer tenminste een Tyroolschen zetel heeft, en voorts genoegen nemen met de geheel in mengeling van Duitsch en Oostenrijksch karakter opgaande Oostenrijksche Riviera, waarvan Abazzia de hoofdplaats is.

Daarbij dient opgemerkt, dat er eigenlijk niet meer van een eenige Oostenrijksche Riviera sprake kan zijn. Totnutoe viel aan Abazzia de onbetwistbare eer van deze benaming te beurt en wist een ieder, dat daarmede bedoeld werd de schilderachtige landstreek, die zich geheel in het Noorden van de Adriatische Zee langs de zoogenaamde Quarnero uitstrekt. In de latere jaren heeft zich echter aan de andere zijde van het Istrische schiereiland eveneens een weelderig badplaatsleven ontwikkeld, dat zich tegelijkertijd denzelfden naam heeft toegeëigend.

Men is, inderdaad, van Triest komend, nauwelijks het kasteel van Miramare met zijn schat van tragische herinneringen gepasseerd, of reeds bespeurt men in de verte de witte omtrekken van het zich steeds uitbreidende Grano, dat het eerste is in de rij der mondaine badplaatsen aan dien kant. En ter andere zijde van Triest is Capodistria nog immer het middenpunt van een wel-is-waar veel eenvoudiger, maar toch evenzeer opgewekt badleven, dat bovendien dit voor heeft boven het seizoen van Abazzia, dat men er niet geteisterd wordt door de des zomers alles verstikkende typhoon. Bovendien, in Abazzia spreekt het zuiver Oostenrijksche karakter; het is al Duitsch wat men hoort, al Weensch elegant en Zuid-Duitsch gemoedelijk wat men ziet,

al Duitsch ook wat men leest. Om en bij Triest is het evenals in de stad zelve eene voortdurende herinnering aan de Italiaansche origine van deze deelen, die er voortleeft, welke men terugvindt in de namen der straten, de taal die men er spreekt, in de schilderachtige en bruinetintige typen, welke men er ziet.

Er is tusschen elke landstreek, die in den loop der tijden Riviera is geheeten geworden, een zekere overeenstemming op te merken. De naam reeds en de oorsprong, in dien naam waar te nemen, wijzen op het zuidelijk karakter, dat zich in een dergelijke landstreek doet gevoelen: de plantengroei moet er eene zijn, die herinnert aan de overdadige weelde, welke de natuur in het kleine vorstendom Monaco heeft geculmineerd; het klimaat moet er steeds spreken van de zachtheid der natuur, van een weldadige, hoogstens te weldadige warmte, moet er ademen een geest van verzoening van de natuur met den mensch en van den mensch met den mensch. Toch behoudt daarmede elke Riviera haar eigen karakteristiek; toch zou zij ons oog niet kunnen bekoren, wanneer zij niet die eigen karakteristiek had. Denk aan de Fransche Riviera en denk tegelijkertijd aan de schilderachtige afwisseling, die de rotsen van Monaco haar geven, aan de grillige uitzichten, die men door de palmentuinen aan de kust op een volgend kustgedeelte verkrijgt. Denk aan de

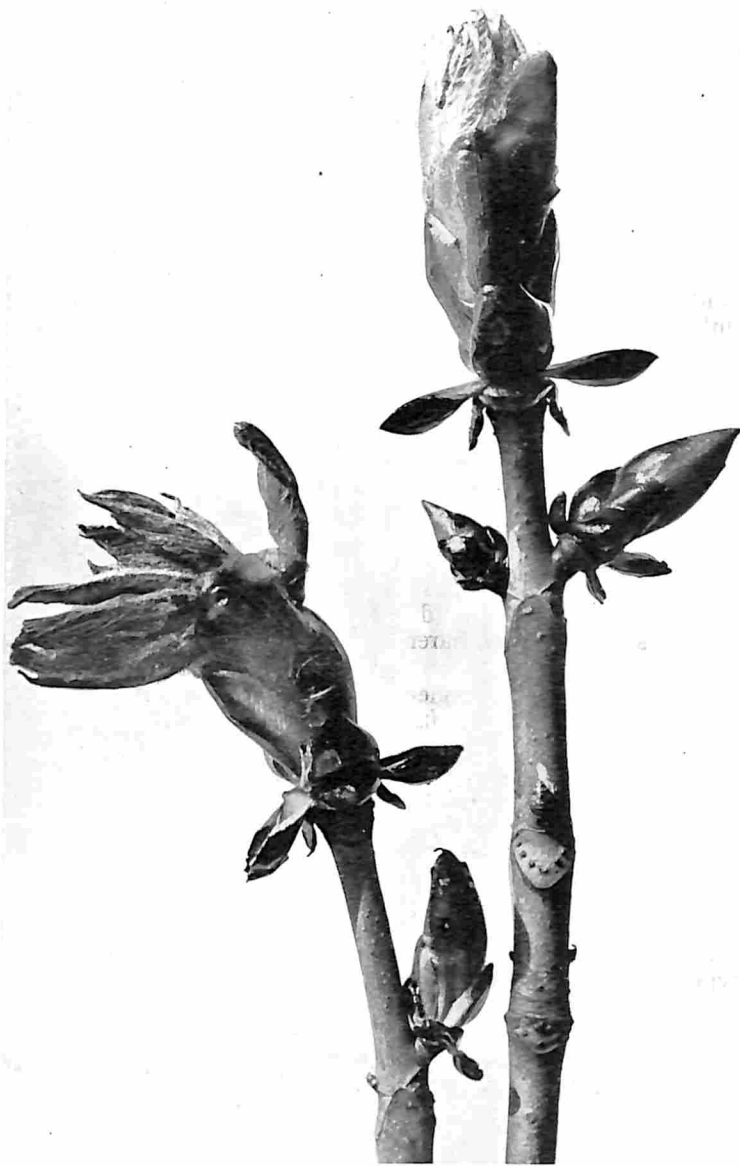

Foto R. Tepe.

KNOPPEN VAN EEN KASTANJE.

DE KUST VAN LORRANA NAAR ABAZZIA.

Italiaansche Riviera en zie het oneindig blauw van de Tyrrheensche Zee uitgaan van de rotsen, die op sommige plaatsen nauwelijks een strand aanwezig laten; zie ook de dikwijls armoedig schijnende omgeving afsteken tegen de weelderige natuur. Denk aan de Zwitsersche Riviera en geniet tegelijkertijd van de rozengeur, die Montreux biedt, aan de prachtige gezichten, die men er kan werpen op het aan de overzijde gelegen poëtische land van Savoye. Denk aan de Engelsche Riviera en zie onmiddellijk oprijzen de krijtrotsen, afstekend tegen het sombere water der Noordzee; zie ook de zon als lachend schijnen over het landschap, dat groen en bloeiend is gelijk slechts Engelsche en Hollandsche landschappen kunnen zijn. En denk aan de Oostenrijksche Riviera en zie zoowel bij Triest als bij Abazzia, maar bij dit laatste vooral, die zoo onmetelijk schoone blauwe lijn, welke de zee er eigener beweging teekent langs de kust, zich uitstrekken onder al die palmentuinen door, in zich weerspiegelen de witte huizen, uit zich doend spreken de beste symptomen harer charme.

En juist omdat elke Riviera voor zich zoo een bijzonder karakter heeft, zou het een logische en wiskunstige onmogelijkheid zijn om te zeggen welke van deze Riviera's de schoonste is, aan welke de eerepalm der natuurgaven moet worden uitgereikt. Elke Riviera heeft haar seizoen, haar modeseizoen en haar eigen seizoen, met dit laatste dan aangeduid den tijd, waarin zij werkelijk het schoonste is. Elke Riviera ook zal verschillend bekoren naarmate van den aard en de gevoelens harer bezoekers. Maar dit eene mag gezegd worden niettegenstaande de onjuistheid van alle vergelijkingen op dit punt: dat, neemt men de Fransche Riviera, waaraan ontegenzeggelijk de naam 't eerst is geschonken, als standaardtype, dat dan de Riviera bij Abazzia het meest haar karakter nabijkomt, het meest hare bijzondere schoonheden nadert, en, zou men bijna willen zeggen, deze overtreft. Er is misschien geen weelderiger palmentuin denkbaar, dan die, welke onmiddellijk grenst aan het Casino te Monte-Carlo; maar de palmentuinen van Abazzia mogen geringer in omvang zijn, ze zijn spreken-der van karakter en meer charmeerend van aanleg. Wat de Fransche Riviera nergens biedt, dat vindt men in Abazzia met hare onovertroffen smalle promenade dadelijk langs de zee; wat de Fransche Riviera met een enkel kijkje slechts biedt, vindt men van Abazzia tot Lorrana mijlen achtereën en in de meest uitgezochte afwisseling.

Als men dan ook den totaal-indruk, dien men bij het eerste naderen van Abazzia verkrijgt, wil samenvatten, dan zou men het niet anders kunnen noemen als een weelderig, geheel uit planten opgetrokken menschelijk nestje, dat zich de koelte der zee heeft voorbehouden. Vooral wanneer men Abazzia nadert van den kant van het Istrische binnenland — en men nadert het meestal van dezen kant omdat het station Matuglie naar deze toe is gelegen — is die indruk zeer sterk; van boven van den weg, vanwaar men tot Abazzia nederdaalt, ziet men de badplaats, geheel in het groen gele-

gen, en ziet men de dichte bosschen, zoo weelderig opgegroeid aan den voet van de bergenreeks, welke glooiend afloopt naar de kust, zich voortzettend uren achtereën tot aan de zuidpunt van het Istrische schiereiland toe. Het schijnt een groot bosch, waarop de Monte Maggiore, welks kruin dikwijls met sneeuw is bedekt, goedmoedig als terneder ziet, en waartusschen de daken en witte muren der huizen glinsteren als even zoo-vele rustpunten voor het oog, als even zoo-vele uitnoodigingen tot een vriendelijk welkom. En geheel naar den anderen kant gaat de schilderachtige landweg naar Fiume, de belangrijke handelshaven, die volslagen Oostelijk en Hongaarsch van karakter is, die veelal nog naar haar Oostelijken naam van Rjeka, dat eenvoudig haven beteekent, wordt genoemd en die des avonds met haar honderden lichtjes zich in de zee weerspiegelt, en van Abazzia uit een uitzicht veroorlooft, dat spreekt elken keer opnieuw weer, dat men het ziet.

Abazzia is badplaats; mondaine badplaats voor een deel, maar tegelijkertijd werkelijke badplaats voor vele herstellenden en zieken, die hier heeling komen zoeken en vinden. Want het is niet in de allereerste plaats aan zijne ligging, dat

Abazzia dankt de vermaardheid, welke het heeft verkregen en welke het zoo in alle opzichten verdient, maar het is in de allereerste plaats aan zijn klimaat dat het den bloei dankt die eigenlijk nog geen halve eeuw oud is. Het was in 1844, dat de ingenieur uit Fiume ridder von Scarpa de villa Angiolina liet bouwen, welks tegenwoordig zoo prachtig uitgebreid park spoedig een geliefkoosde uitvlucht zijner stadgenooten werd. Daardoor bekend geworden met het klimaat van deze streek kwam, in 1860, Keizerin Maria Anna een seizoen hier doorbrengen en haar komst maakte de plaats tot reünie-punt van vele voornamen uit Oostenrijk en Hongarije. De Oostenrijksche Südbahngesellschaft, die het aan zijn ondernemenden directeur Schüler dankt, dat hij in dit deel van het Oostenrijksche Kroonland zooveel heeft kunnen doen voor de cultuur en de ontwikkeling, begreep het voordeel dat uit de ligging van Abazzia was te behalen, en ving spoedig daarna aan de reeks van groote hotels te bouwen, die thans honderden en honderden gasten kunnen bergen. Door zijne bemiddeling ook werden de particuliere villa's geopend, die aan de meest voorname gasten comfort kunnen aanbieden, en het was in deze villa's, dat Keizerin Elisabeth van Oostenrijk en de dichterlijke Koningin van Rumenië, „Carmen Sylva”, vele malen vertoefden. In 1894 kwam Keizer Frans Josef in de badplaats om er den Duitschen Keizer te begroeten; nog slechts weinige jaren geleden was de Oostenrijksche monarch daar opnieuw, nu tezamen met den Rumeenschen Koning. Men heeft 't er niet gelaten bij de hotels en villa's; men heeft er parken aangelegd, die strekken tot aan zee; vriendelijke wandelwegen, die onmiddellijk langs de rotsachtige kust voeren; men heeft naast het oude, vrijwel intact gebleven Abazzia der visschers een nieuw Abazzia gebouwd, dat geheel voor de badgasten is.

(Slot volgt).

V. D. M.

HET BEELD DER MADONNA BIJ ABAZZIA.

EEN REIS-HERINNERING.

IN Rotterdam begon de pret. Daar waren vier rappe handelsreizigers de coupé binnengeklommen, hadden de speelkaarten voor den dag gehaald en eenige monster-doozen, die dienst moesten doen als speeltafel, op elkaar gestapeld, zoodat weldra allergenoeglijkst „zwabberen” of „misère” door de ruimte klonk.

Wij reden het station Delftsche Poort uit, schoven langs roet-zwarte, onbewoonde huiswrakken, langs doodsche, verlaten sloppen met rottend vuil, gleden voorbij letterzetterijen en magazijnen, alles vaal en triest van kleur, zagen plots een mijnheer in hemdsmouwen een masseerstoot op het groene laken van een hotelbiljart volbrengen, toen... toen... de Maas, heelemaal niet zilverig of schoon van tint, maar troebel-groen, traag kolkend als dikke olie.

Tegenover me in den wagen zat iemand verscholen achter „De Standaard”, naast me was er een boertje met dunne, als geslepen lippen en sluwe oogen, die in de richting van de Maas tuurden. De mijnheer met de krant was al spoedig in druk gepraat met mijn buurman, die in Overflakkee thuis hoorde. En het boertje knikte maar. Ze waren geestverwanten, ze zaten in schuinsche houding, de lijven naar voren, de koppen steeds dicht bij elkaar; de één, de mijnheer, een nog jonge man met blozende wangen en rossig, afgeknot snorretje; de ander, het boertje, tanig van vel, knokelig van botten, ouwer, stiller, armelijk.

De jeugdige enthousiast met zwart-leeren been-stukken was levendig, vurig, fanatiek en handelsreiziger. En het boertje knikte maar, met z'n dunne, saamgeperste lippen steeds teekenen van instemming gevend op al de politieke ontboezemingen van den geestdrifteling.

En zoo klonk dan de scherpe maar wrange stem van mijn overbuurman telkens op tusschen het rumoerige geroep van pandoer of iets anders:

„Minister Heemskerk, die heeft de sociaal-democratie genoemd een... een róóde vaan in de mist. Ik weet niet of U dat begrijpt?”

Het boertje knikte, begreép.

„Een róóde vaan in de mist!” herhaalde de wrange stem. „Dat is natuurlijk een bééld!”

Het boertje knikte maar weer, het beeld volkomen begrijpend.

„En als u dat beeld begrijpt”, hoopte de ander, „dan merkt u wel wat een diepe zin er achter die woorden steekt. Een roode vaan... in de mist!”

De spreker smulde blijkbaar nog aan het zoete geestessnuisterijtje van Z.Ex. den Minister. Echter, hij werd heethoofdiger, toen-i den naam van het Kamerlid Duys uitsprak. Met een opgestoken vuist in de coupé, met bliksemend-fel licht uit z'n gloeiend-blauwe oogen, in een stuipige driftschok van z'n lichaam, verklaarde hij:

„Als ik in Zaandam woonde, dan zou ik roepen: Mannen, alles aan 't werk, want Duys moet vallen! Hij komt er niet meer in! En dan zou-je 's zien!”

Het boertje knikte steeds, als met vast geloof in het vermogen van den jeugdigen trein-redenaar, die niet in Zaandam woonde. Maar milder, zachter werd zijn stemming en bijna schóón als een episode in de preek van dominee, verhaalde toen diezelfde stem:

„Ik ken in de buurt van Rotterdam een schipper. En die schipper heeft op z'n ééne riem met witte letters geschilderd:

„bid”. En op den anderen riem staat geschilderd: „werk”. Nou komt er onlangs een heer in z'n boot en die zegt: „Schipper, zet me even over”. Maar met-een wijst die heer naar de ééne riem, waar „bid” op staat en zegt: „met dát heb ik 't niet gekregen. Maar wel met dát”. En hij wijst op de riem waar „werk” op geschilderd is.

Het boertje knikte, met iets van afkeuring om z'n lippen jegens den afwezigen „heer”.

„En weet-je wat toen die schipper deed? Hij nam de riem waar „bid” op staat binnen-boord en roeide alleen met die waar „werk” op is geschilderd...”

Het boertje begreep weer alles, maakte met z'n wijsvinger een cirkelende beweging en een grijns was er in z'n uitgestreken masker.

„Juist”, verheugde zich de verteller met een wijsvinger naar den leeperd van Overflakkee. „Toen draaide die boot in het rond. „Wat doe je nou, schipper”, riep die heer, „ik moet aan de overkant wezen en je roeit maar met één riem! Toen zei die schipper: „dat weet ik wel, maar ik roei nou ook alleen met die riem van u, de riem waar „werk” op staat, maar ik kom er niet mee aan de overzijde van dit leven!”

De twee zielen, de één naast en de ander over me, schenen van louter eensgezindheid en hemelsche harmonie in-een te vloeien. Mijn overbuurman dook toen achter zijn Standaard en de zielsvriend van Overflakkee bekeek met afschuw „des duivels prentenboek” van het kaartspelerstroepje.

Rang — bonk — welluidende sein-signalen klonken in de verte en we waren in Droogzand, waar ik voor de Vereeniging „Kunst na Arbeid” lezen zou.

Het was al avond geworden en in het flauwe, gele licht langs het perron, met eenige reizigers vóór me, kwam ik aan den uitgang voor de afgifte der kaartjes.

Achter het hek stonden twee heeren, elk met een stel speurende oogen in de richting van de kouwelijke reizigers, waaronder de lezer.

„Ik kèn 'm niet”, zei één van de spiedende Bestuursleden tegen den ander. „Ken jij 'm?”

„Nooit gezien. Nooit van gehoord zelfs. Ik geloof, dat-i er niet is!”

„Ja, hij is er vermoedelijk”, riep ik over het hek heen. En er volgde toch een correct-vormelijke, komisch-deftige kennis-making met de Bestuursleden, die bogen voor en hand-schudden met den onbekenden man van Amsterdam. We kwamen aan het café waarin dien avond de lezing zou plaats vinden. Het bestuurslid, een candidaat-notaris, noodde mij, binnen te gaan. Het was een dorpscafé, laag van zoldering, met eenige rijen rieten keukenstoeltjes, een podium waarop een tafeltje met een kleedje als uit een duitsche bier-kneip, waarboven een blinkende, bol-buikige, koperen petroleumlamp hing. Er prikten hier en daar nog drie dergelijke lampen. Achter in de zaal was het buffet met z'n toonbank van zinkbeslag waar de waard met opgestroopte mouwen z'n weekvleezige armen als van een aan waterzucht lijdende vrouw vertoonde. Alles bibberde om en aan het ontzaglijk-groot hoofd van dezen inderdaad grappigen waard, grappig, door de hoofdsche wijze waarop hij met z'n naakte rechter-arm de binnen-gekomenen naar de opkamer verwees, terwijl hij met z'n linker in den spoelbak woelde.

De opkamer was een vriendelijk verlicht vertrekje met een keurig gedekte tafel, een sinaasappel, een piano, een grammofoon-in-'n-hoek, een paar stoelen.

De candidaat-notaris, een jong en zwijzaam man, excuseerde zich voor dien avond; hij kon onmogelijk komen wegens familieomstandigheden. Er waren zaken te regelen, thuis, waarbij z'n tegenwoordigheid vereischt werd. En al gauw verdween deze heer met het beneden gebleven Bestuurslid.

Het zal ongeveer zeven uur geweest zijn toen ik met het middagmaal klaar en de voorzitter, een veearts, dáár was. Hij besteedde moeizaam de houten trap-treden, die naar de opkamer leidden, drukte de glazen deur met z'n stok rinkelend open en daar stond-i, een vijftiger, in een open-staande overjas, — de twee onderste knopen van z'n vest waren los, — de rechterhand in z'n broek-zak, een ahangend sigaarstompje in den mondhoek, een bluts in den zwarten dophoed. Mijn veearts sprak met rauw keelgeluid, kort-af, bijtend:

„De Voorzitter! Bonk!”

„Meneer de Voorzitter”, antwoordde ik met onderscheiding, geïnspireerd door den waarlijk fraaien stand van dezen president, hand-in-broek, hoed-met-bluts, joden-paaschbrood-kleurig gelaatsvel, — „meneer de Voorzitter, het is voor mij een niet gewone eer, u hier voor mij te zien. Mag ik u een stoel aanbieden?”

„Al gedinéérrd?” vroeg hij in den zelden rauwen, kort-affen toon, met z'n

GEVULDBLOEMIGE CHINEESCHE PRIMULA.

stok naar den overgebleven sinaasappel wijzend. „Móoi. Een poes!? Cognac fine? Bénédectine? Móoi”.

En met z'n stok tegen de ruiten van de deur tikkend, riep-i, als een rauw bevel, naar beneden:

„Twee poes! Cognac fine. Zóó. Je moet ze hier achter de vodden zitten. Hèhè. Zóó. Já, we hebben hier altijd eerste-rangs-sprekers. We hebben hier gehad: Henri Dekking. Met Kantekleer. Da's die geschiedenis van die haan. Kent u zeker wel? Ja. Eerste-klas-werk. We hebben hier gehad ééne Boas. Maar die was die avond, dat wij 'm hadden, niet erg gedisponeerd. Had 'n steenpuist in z'n nek. En 'n kanjer. Hij heeft 'm me laten zien. Hij had verhooging van temperament ook”.

„En die meneer Boas, welk genre van voordracht had die?” informeerde de belangstellende.

„Boas!? Boas!? Ja, wat had die ook weer!?”

(Slot volgt). FRANS HULLEMAN.

DE CHINEESCHE PRIMULA.

Op pag. 609 van den vorigen jaargang van „Buiten” hadden wij gelegenheid te wijzen op de prachtige verzameling *Gloxinia's*, die in het voorjaar van 1912 in de kassen van het Kon. Zoöl. Bot. Genootschap te 's Gravenhage te bewonderen was. Dat de tegenwoordige Hortulanus een uitstekend kweker van bloeiplanten is, hebben zij, die in den loop van den afgelopen zomer de kassen bezochten, kunnen opmerken, doch vooral bleek dit in den voorwinter, toen de lange kas weder prijkte met een collectie Chinesche Primula's zoo mooi als wij ze slechts zelden zagen. Er behoort heel wat kweekerskunst toe, om een dergelijke verzameling enkel- en gevuldbloemige verscheidenheden tergelijktijd in bloei te hebben. Wanneer men de heer Geissendorffer hoort vertellen hoe hij ze kweekte, ja dan lijkt het heel eenvoudig, doch het eischt heel wat toewijding om het zoo ver te brengen.

Of al de moeite en zorgen, die daar tegenwoordig aan de plantencollectie's besteed worden, door het Haagsche publiek, en in het bijzonder door de leden, wel voldoende op prijs worden gesteld, achten wij te betwijfelen, doch wanneer er door-gewerkt wordt op een wijze, zooals dit thans geschiedt, dan lijdt het geen twijfel of deze inrichting zal zich gaandeweg in meer en meer belangstelling gaan verheugen en daardoor zeker in bloei toenemen. De leden moeten echter niet vergeten, dat zij in de eerste plaats geroepen zijn om daaraan mede te werken.

De *Primula chinensis* of Chinesche Primula behoort ongetwijfeld tot onze allerbeste winterbloeiplanten en heeft zich op het standpunt, dat zij van den beginne af aan innam, prachtig weten te handhaven.

Een nieuwe bloeiplant is deze Primula geenszins, hoewel er in kultuur zijn, heel wat langer bekend dan zij. In het jaar 1820 werd zij door John Bellender Ker voor het eerst beschreven en afgebeeld in het Botanical Register op tab. 539 onder den naam *Primula praenitens*. Reeds voor dien tijd was van deze plant door Sabine melding gemaakt onder den naam van *Primula sinensis*, doch de schrijver had bezwaar deze naam te gebruiken, daar reeds door Juan de Loureiro in de Flora Cochinchinensis een plant onder dezen naam beschreven was en hij eenige reden had om aan te nemen, dat zijn *Primula* een andere was dan die, door Loureiro bedoeld.

In zijn beschrijving zegt Bellenden Ker, dat de teekening gemaakt is naar het enige exemplaar, dat destijds in Engeland in den tuin van Thomas C. Palmer te Bromley bloeide en dat door Kapitein Rawes uit Canton was medegebracht. Hij voegt er echter bij, dat deze *Primula* in die streken waarschijnlijk niet inheemsch is, doch veel noordelijker wordt gevonden.

Eenige jaren later, in 1825, werd deze plant door Sims in het Botanical Magazine afgebeeld op tab. 2564 en beschreven onder den naam van *Primula sinensis*. De schrijver vermeldt er bij, dat Hooker in zijn Exotic Flora en Lindley in zijn Collectanea Botanica deze plant reeds onder dien naam beschreven en ook geeft hij als synoniem van haar op de naam *Primula praenitens*. Langzamerhand is dan ook deze laatste naam geheel uit het gebruik verdwenen en is de plant meer en meer bekend geworden als *Primula chinensis*.

Reeds bij haar invoer werd deze *Primula* door ieder die haar zag om strijd geroemd en ook de plantkundigen, die haar beschreven, noemden haar een buitengewoon fraaie bloeiplant. Lang heeft het dan ook niet geduurd of zij werd door de kwekers in kultuur genomen en toen deze zagen, dat zij een bij uitstek goede winterbloeier was, kon men wel aannemen,

ENKELBLOEMIGE CHINEESCHE PRIMULA

dat haar toekomst verzekerd was. Dit bleek dan ook inderdaad het geval te zijn, meer en meer werd zij verspreid en geliefd en zoo snel werd zij algemeen bekend, dat het niet lang duurde of zij werd in alle landen van Europa en grooten getale gekweekt. Tal van verscheidenheden werden er van haar gewonnen en hoe zij in trek was, blijkt wel uit de volgende inleiding, die de bekende Belgische plantkundige Ed. Morren bij de beschrijving van een harer verscheidenheden in de „Belgique Horticole” van 1860 voegt; hij zegt: „La jolie Primevère de la Chine est tellement populaire chez nous, qu'elle a obtenu le titre de „Fleur de tout le monde”, Everybody's flower des Anglais; elle le mérite bien, ses différentes variétés étant au nombre des plus gracieux ornements des serres froides ou des fenêtres pendant l'hiver et pendant les premières journées du printemps”.

Wanneer een autoriteit als Ed. Morren zoo iets durft schrijven, dan kan men gerust aannemen, dat het waar is en toch, wat zou deze plantkundige wel zeggen, wanneer hij de pracht-variëteiten kon zien, die er tegenwoordig van gekweekt worden?

Het is vooral de bekende Engelsche zaadfirma Sutton & Sons te Reading, die zich sinds jaren met de verbetering van deze *Primula* heeft bezig gehouden. Van 1879 af tot op heden heeft deze firma zich systematisch op de kultuur van deze planten toegelegd en de tegenwoordig gekweekte vier rassen, n.l.: de enkele, de gevulde, de grootbloemige en de stervormige zijn bijna allen door haar gewonnen. Zij, die in den vooruitgang dezer plant belangstellen, verwijzen wij naar het desbetreffende artikel in het „Tijdschrift voor Tuinbouw” van 1912, pag. 356.

De oorspronkelijke *Primula chinensis* is een z.g.n. stengellooze plant, d.w.z. dat zij schijnbaar geen bovengrondse stengel bezit, doch direct met haar baldroset op den grond staat. Dit roset bestaat bij goed ontwikkelde exemplaren uit een tien of twaalf tal bladeren, die op bladstelen van ongeveer 12 tot 15 c.M. lengte staan. De bladeren zelf zijn harteïvormig, van 8 tot 12 c.M. lang, van 9 tot 8 c.M. breed, gelobd, aan de bovenzijde levendig groen, aan de achterkant roodachtig. De bladeren en bladstelen zijn, evenals al de andere delen van de plant, zacht behaard!

Uit de oksels der hartbladeren ontwikkelen zich in den regel meerdere bloeiwijzen. Deze staan op behaarde, somtijds vrij krachtige bloemstengels. De bloemen staan schermvormig, doch heeft men flinke exemplaren, dan groeien zij door en staan er dus aan een stengel een of meer kransen van bloemen, eenigszins in den geest van de Japansche Primula. De bloemen zijn door slanke bloemsteeljes aan de bloemstelen verbonden, zij worden omgeven door een vrij sterk ontwikkelde, eenigszins opgeblazen kelk.

De bloemkroon bestaat uit vijf vrije bloemkroonlippen, die horizontaal omgebogen zijn en haar daardoor een schotelvormige gedaante geven, haar doorsnede is ruim 2½ c.M. In de bloembuis en voor het bloote oog slechts even zichtbaar, bevinden zich de vijf meeldraden, waartusschen de stamper.

Van de oorspronkelijke soort waren de bloemen donker wijnrood met een gelen keel. Toen deze plant echter burgerrecht begon te krijgen en de kwekers zich meer en meer op haar verbetering gingen toeleggen, werden er spoedig verscheidenheden in den handel gebracht, wier bloemen een andere kleur hadden en thans kan men ze verkrijgen met bloemen van het zuiverste wit tot het donkerste rood of het diepste paars. Alle schakeeringen worden er bij aangetroffen en het zijn juist de

heldere kleuren der bloemen in het donkere jaargetijde, die deze plant zoo bijzonder gezocht maken.

Zooals wij reeds zeiden, heeft vooral de Engelsche firma Sutton & Sons zich op de verbetering dezer *Primula's* toegelegd en deze is er in geslaagd ook zeer fraaie verscheidenheden met gevulde bloemen te winnen, alsmede buitengewoon grootbloemige en met prachtige stervormige bloemen, zoodat ieder liefhebber thans volop keuze heeft en die variëteiten kan kweeken, welke hem het best aanstaan.

De kultuur van de Chineesche *Primula* geschiedt tegenwoordig, wanneer het er niet om te doen is de een of andere verscheidenheid zuiver voort te kweeken, in den regel van zaden, die bij iederen goeden zaadhandelaar voor niet te hoogen prijs verkrijgbaar zijn.

Wil men een goede opeenvolging van bloeiende planten hebben, dan worden de zaden achtereenvolgens, van begin Maart tot Juni, gezaaid. Voor het zaaien maakt men zaadtesten gereed, die van een goede drainage voorzien en met een niet te zwaar grondmengsel gevuld worden. Het best gebruikt men hiertoe een mengsel van bladgrond met een weinig graszoden-grond en zand. De oppervlakte wordt matig aangedrukt, waarna de zaden er op gezaaid worden, die men daarna met wat aarde lichtig dekt. Hierna wordt de aarde voorzichtig aangegoten en de testen, na met een glasruit bedekt te zijn, in een matig warmen bak geplaatst. Zijn de zaden gekiemd, dan kan men de kiemplanten eenmaal verspenen, voordat zij ieder afzonderlijk in potjes worden geplant, of wel zoo lang laten staan tot dat zij groot genoeg zijn om dit onmiddellijk te doen. Na het oppotten, dat in hetzelfde grondmengsel kan geschieden, houdt men de plantjes nog een dag of veertien in denzelfden bak, waarna zij, eenmaal aan den groei zijnde, in een kouden bak kunnen overgebracht worden. Om mooie, gedrongen planten te verkrijgen, is het een vereischte, dat zij zoo dicht mogelijk bij het glas staan, doch gaandeweg kan men ze meer en meer lucht gaan geven en van half Juni tot omstreeks midden September kan men de ramen geheel van den bak afnemen.

Ziet men, dat de potjes, waar de *Primula's* in staan, geheel met wortels gevuld zijn, dan is het tijd ze te verpotten; zij kunnen dan direct in potten van 12 c.M. gezet worden, waar men ze in kan laten staan om te bloeien; als grondmengsel gebruikt men twee deelen graszodengrond, één deel bladgrond en één deel goed verteerd koe-mest, met wat scherp zand.

Gedurende den zomer houdt men de planten voor scherp zonlicht geschermd en zorgt er voor, dat zij behoorlijk gegoten worden, tegen het najaar giet men minder en in den winter moet dit zeer voorzichtig geschieden en er vooral voor gezorgd worden, dat de bladeren niet nat worden. Tegen het eind van September worden de *Primula's* dan in een lichte, luchtige kas zoo dicht mogelijk bij het glas gezet. De temperatuur in de kas mag niet meer bedragen van 50°—55° Fahr. Spcedig zullen nu de eerst gezaaide planten in bloei komen en heeft men voor een goede opvolging gezorgd, dan zullen zij gedurende den ganschen winter een waar sieraad voor de kas zijn.

Heeft men mooie gevulde *Primula's*, die men zuiver wil voortkweeken, dan kan dit niet door zaden geschieden, doch moet men het door stekken doen. De uitgebloeide planten zet men daartoe, na ze behoorlijk gereinigd te hebben, in een kas met een gemiddelde temperatuur van 60°—65° Fahr. Door de planten dicht bij elkander te zetten, vormen zij lange scheuten, die als stekken kunnen dienst doen. Houdt men de planten behoorlijk vochtig, dan zullen zij door de warme, vochtige lucht aan de wortelhalzen en de zijscheuten luchtworteltjes vormen, die de stekken later ten goede komen. Omstreeks midden Mei zullen de *Primula's* voldoende zijscheuten gevormd hebben en kan men de stekken snijden, waartoe men bij voorkeur z.g.n. kopstekken neemt. De stekken worden ieder afzonderlijk in een stekpotje, gevuld met een lichten grond, gezet en daarna in een matig warmen bak ingegraven. Aanvankelijk wordt de bak gesloten en goed geschermd gehouden, slechts bij warm weer mogen de stekken nu en dan wat gespoten worden. Zoodra men bemerkt, dat zij beginnen te wortelen, geeft men wat meer lucht en licht en na vier of vijf weken zullen zij voldoende beworteld zijn om in potten van 12 c.M. wijdte opgepot te worden, hetgeen in het reeds opgegeven grondmengsel moet geschieden.

Verder worden de stekplanten als zaadplanten behandeld. Het zijn vooral de dubbele witte *Primula's*, die op deze wijze worden voortgekweekt.

De kultuur van de Chineesche *Primula* is over het algemeen

niet lastig, doch het gaat er mede zooals met meer planten, zij eischen eenige oplettendheid, doch beloonen de aan haar bestede zorg door een rijken en langdurigen bloei in een tijd, die arm aan bloemen is, waardoor zij dus des te meer waarde hebben.

Overneming verboden.

E. TH. W.

BATAVIASCHE VRUCHTEN.

SAOE MANILLA (*SAPOTA ACHRAS*).

IN dit praatje wensch ik met enkele woorden de aandacht te vestigen op een vrucht die voor de residentie Batavia niet minder typisch is dan de „djerook dalima”, waarover vroeger in dit blad is gesproken. Ik bedoel de „saoe manilla” (*sapota achras*).

Deze vrucht, uit Centraal-Amerika naar Java gekomen, groeit daar speciaal in de nabijheid van Batavia en komt elders op het eiland bijna niet voor. Ruim dertig jaar geleden werd nog geschreven, dat de saoe manilla, in de tuinen van Java, hier en daar wordt aangetroffen, zonder dat de boom ergens weelderig tiert en de vrucht er klein en weinig smakelijk is”, maar thans kan men met het volste recht zeggen, dat geen vrucht op en nabij Batavia zooveel voorkomt als bedoelde saoe, zonder dat haar kwaliteit in eenig opzicht iets te wenschen overlaat.

„De „sapota achras” of saoe manilla behoort tot de familie der sapotaceën. Zij ontleent haar wetenschappelijken naam aan „rapotl”, een woord van voor mij onbekende beteekenis in de taal der Inca's, terwijl „achras” de oud-Grieksche uitdrukking is voor ons „mispel”.

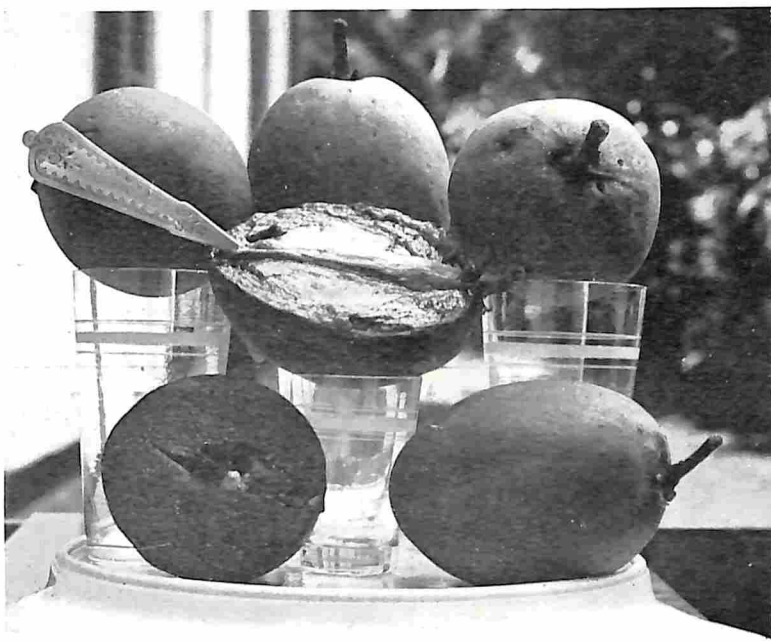
Tot de familie der sapotaceën behoort ook een overal op Java veelvuldig voorkomende boom, die in habitus veel, in vrucht eenigszins op den saoe-manilla gelijk en door den inlander van oudsher „saoe” (*mimusops kauki*) wordt genoemd. Daar nu de saoe manilla niets met de plaatsnaam Manilla te maken heeft en bij haar invoer op Java in Mexicaansch taaleigen als „Sapotilla” vrucht bekend werd, zal haar gezegde overeenkomst met de inlandsche saoe-vrucht, in verband met den „overwalschen” plaatsnaam Manilla, er wel toe geleid hebben het onbegrepen woord „sapodilla” te verbasteren en zóó tegenover „saoe djawa” (d.i. Javaansche saoe) te stellen (saoe manilla, d.i. saoe van Manilla), zooals nog tegenwoordig geschiedt.

De saoe manilla te vergelijken met een mispel, althans met een Hollandsche mispel, zooals door het woord „achras” wordt gedaan, berust op haar kleur en de weekheid van vruchtvleesch, niet op smaak of afmeting. Zij wekt ook niet het idee van „beursch” te zijn, zooals de mispel dit wel doet. Ook de vorm van een zeer gezochte soort

komt met die van den mispel overeen, ook al is de meest gewilde en gezochte afgebeelde saoe langwerpiger en meer puntig dan de vorige. Gewoonlijk schept men met een theelepeltje het gelei-achtige, lichtbruine vleesch uit de beide helften der door zachten druk opengesprongen vrucht en werpt de bruine, dunne schil en de vier of vijf tot ontwikkeling gekomen amandelvormige glinsterend zwarte zaden weg, tenzij de laatsten door de kinderen worden verzameld, om als speelpenningen dienst te doen. Dat in den vollen pluktijd onnoemelijke hoeveelheden saoe's, die om hunne fijne smaak grage koopers vinden, op Batavia te verkrijgen zijn, zal wel liggen aan de reusachtige afmetingen, die de oudere boomen verkrijgen en de evenredig groote productie van elk exemplaar. Toch worden goede vruchten nog met twee tot drie cent per stuk betaald, waarschijnlijk als gevolg van de omstandigheid, dat de geplukte saoe gewoonlijk nog een paar dagen bewaard moet worden om na te rijpen en een duchtig reinigingsproces moet ondergaan, om haar een oogelijk aanzien te geven.

Tegen den aanplant van saoe-manilla in de bebouwde kom der gemeenten is echter een groot bezwaar. Immers, zoodra de boom in bloei staat, verspreidt hij door zijn bloemen een lucht als die, welke wel waargenomen wordt bij vervuilde kampongs of bij vestingen van vele menschen in een beperkte ruimte, zooals kazernes, enz., waar de afvoer van faecaliën alles te wenschen over laat. Verscheidene huizen op Batavia zijn dan ook van minder huurwaarde, omdat de beekjes, waaraan zij liggen, den naam hebben van in sommige tijden van het jaar kwalijk te rieken, terwijl feitelijk de oorzaak dier onaangename lucht is te zoeken in de genoemde eigenschap der bij het water groeiende saoe manilla, die den meesten niet bekend is.

Overneming verboden.

SAOE MANILLA. (*SAPOTA ACHRAS*)